

t dolazi *-em*, a ne *-om* (**prištom*, **kazalištom*), ne možemo objasniti fonološki, jer bi iza *t*, koje nije niti je ikada bilo palatalno, uvijek morao biti nastavak *-om* (usp. *plotom*, *žitom*, *koritom*, a nikako **plotem*, **žitem*, **koritem*). Na morfološkoj razini međutim možemo govoriti o morfonemu *št*, koji je za razliku od fonema *t* (bio) palatalan. Isto se tako fonološkim zakonitostima nikako ne mogu objasniti alternacije refleksa *jata*, ali mogu morfološkima, tj. tako da ih smatramo i opisujemo kao morfoneme, s tim, naravno, da na toj razini morfonemom ne bismo smatrali samo "dvoglasnik *ie*", tj. *ije* nego i sve ostale reflekske (*jě, jē, e i i*). Druga je mogućnost, metodološki vjerojatno još prihvatljivija, da "jat" ili "refleks *jata*" odnosno "ukupnost svih alternacija" smatramo morfonemom, a da pojedine reflekske smatramo alomorfemima. Na taj se način jednostavno, nepristručno i metodološki, bar po mom sudu, posve prihvatljivo uklanjamo opasnosti da moramo objašnjavati kako se kraćenjem jednog fonema dobivaju dva, jer bi to bila anomalija bez presedana u fonološkom sustavu hrvatskoga standardnog jezika, pa i u sustavu zdravoga razuma.

Ivo Pranjković

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

Autorica je zamoljena da za potrebe rada I. Čatića "Kulturološko-sustavnosna raščlamba tehnologije"¹ lingvistički obrazloži značenjsku razliku između naziva tehnika i tehnologija koja se počesto zaboravlja u njihovoj svakodnevnoj porabi. Čini se da neke misli iz tog dijela članka mogu biti

zanimljivije i čitateljstvu Jezika, pa ih se iznosi u ovome osvrtu.

Autor se u tekstu² osvrnuo na naziv jednoga znanstvenoga skupa ("Društvo i tehnologija") koji bi se po svojem stvarnome sadržaju trebao zvati "Društvo i tehnika". Po autorovu je mišljenju riječ tehnologija u naslovu skupa uporabljena u anglosaksonske smislu. Tehnologija je danas pretežito naziv za ono što se u grčkom izvorno zove *tehne* a kasnije je prevedeno na latinski kao *ars*. Na pitanje obuhvaća li tehnologija sadržaj 'sve ono što je stvorio čovjek i njegovi preci'³, autor je pokušao odgovoriti kulturološki jezikoslovno i sustavnosno.

Jedna od definicija tehnike upućuje na stvaranje i porabu tehničkih dostignuća, te njihov utjecaj na društvo u cjelini. Po-tječe iz Smjernice VDI "Vrednovanje tehnike"⁴ gdje je definirana kao:

- skup uporabnih, umjetno načinjenih tvorevina: artefakata ili tehničkih sustava
- skup čovjekovih djelovanja i uređaja u kojima nastaju sustavi stvari
- skup čovjekovih djelovanja tijekom kojih se rabe sustavi stvari.

Definicija upućuje na to da je potrebno načiniti artefakte, za što su potrebna čovjekova djelovanja i uređaji u kojima nastaju sustavi stvari. S motrišta skupa "Društvo i tehnologija" osobito je važno naglasiti čovjekova djelovanja tijekom kojih se rabe sustavi stvari.

G. Ropohlu naziv tehnika znači pretežno umjetne objekte, artefakte, koje je čovjek proizveo kako bi ih zatim svrhovito upotrijebio.⁵ Pri tome valja uzeti u obzir kako postoji prirodna, humana te socijalna dimenzija tehnike.

Za značenje naziva tehnologija navest će se dvije definicije:⁶ Prva je J. Beckmanna iz 1777. koji ju je definirao kao

sveobuhvatnu znanost o isprepletenosti tehnike, gospodarstva i društva.⁷ Za autora u radu⁸ definicija je aksiomatskoga karaktera. Druga, proširenija definicija glasi: Tehnologija je znanost o tehničkim postupcima pri preradbi sirovina u proizvode⁹. Bitno je uočiti kako je u oba slučaja tehnologija definirana kao znanost.

Prihvati li se navedena definicija tehnologije, kao jedna od mogućih, proizlazi kako je ona znanost o proizvodnji artefakata. Ako se isključe nepravilne porabe riječi tehnologija (kupio sam novu tehnologiju i uveo u nastavu, a kupljeni su televizor i videorekorder primjerice), preostaju već dvije navedene smislene definicije. Kako su uvijek dopuštena promišljanja značenja pojedinih naziva ili njihova nova interpretacija, može se proširiti i najuobičajenija definicija naziva tehnologija. Čini se smislenim proširiti opseg značenja naziva tehnologija i na praproizvodnju, pa u tom slučaju definicija glasi: tehnologija je znanost o tehničkim postupcima pri pridobivanju i preradbi sirovina u proizvode.¹⁰ Tako definirana tehnologija jest znanost o proizvodnji, znanost o dijelu tehnike, proizvodna tehnička znanost.¹¹

Riječ tehnika označuje polje djelatnosti. Hijerarhijski, značenja riječi društvo i tehnika (sustavi) iste su razine – oba su pojma ujedno i natpojmovi (nadsustavi) koji obuhvaćaju neke potpojmove (pod-sustave), a povezuje ih i značenjska odrednica polje djelovanja. I prema logičkim načelima oni su uspoređljivi.

Tehnologija je u svakome slučaju znanost te se kao znanost može povezivati s drugom znanošću (što društvo nije, a društvene znanosti jesu).

O čemu bi mogao raspravljati skup "Društvo i tehnologija"? Autor ističe da bi na zamišljenome sličnome skupu daleko u

prošlosti ljudi vjerojatno raspravljali o utjecaju kamene oštrice ili kamene sjekire (tehnika) na razvoj skupine (društvo), tj. kako najbolje uporabiti tu tvorevinu, kao sredstvo rada, oruđe ili kao sredstvo uništenja, oružje ili po potrebi oboje.¹² Nevjerojatno je da bi oni raspravljali o znanosti koja tumači kako se od kamena pronađena u prirodi (sirovina) pravi kamena sjekira (tvorevina).¹³

Želi li se na znanstvenoj razini proučavati povezanost i interaktivnost društva i tehnike, mora postojati i odgovarajuća znanost. A to je upravo već navedena izvorna definicija tehnologije koja se može nazvati bekmanovska tehnologija, opća tehnologija ili metatehnologija.¹⁴

Poruku je svog teksta autor sazeo na sljedeći način. "Nebitno je kako se zove savjetovanje, osobito ako u svijesti većine naslov odgovara kriterijima svakodnevnog uporabe pojedinih naziva. Osobito se ne mijenja naslov koji je već četiri puta privukao velik broj aktivnih sudionika, pa ni u slučaju da su autorovi argumenti neoborivi. Pitanje je što jest sadržaj toga skupa. Skup se bavi odnosom tehnike i društva, pri čemu je nemoguće izbjeći i gospodarske vidove toga odnosa. U tom se slučaju skup bavi znanošću o materijalnoj kulturi, vršnom znanošću u Turnerovoj *usavršenoj obrazovnoj piramidi znanja*,¹⁵ tehnologijom. Tehnologija je naziv za znanost i ne može se rabiti i nije naziv istoga reda, kao nazivi koji označuju područje djelatnosti ili samu djelatnost, kao što su to društvo ili tehnika."

Ljiljana Šarić

1. I. Čatić, Kulturolozijsko-sustavna raščlamba tehnologije, *Društvo i tehnologija '97*, Građevinski fakultet u Rijeci, Opatija 28.-30. lipnja 1997., 28.-37.

2. Isto.
3. G. Ropohl, *Eine Systemtheorie der Technik, zur Grundlegung der allgemeinen Technologie*, Carl Hanser Verlag, München-Wien, 1979.
4. Verein Deutscher Ingenieure (VDI) 3780 Hauptgruppe der Ingenieur in Beruf und Gesellschaft, *Technikbewertung – Begriffe und Grundlagen*, VDI, Düsseldorf, 1991.
5. G. Ropohl, n. dj.
6. I. Čatić, n. dj.
7. G. Ropohl, n. dj.
8. I. Čatić, n. dj.
9. *Opća Enciklopedija LZ*, Kultura, sv. 4, Zagreb, 1967., 468.
10. I. Čatić, *Uvod u strojarstvo*, FOS, Zagreb, 1997.
11. I. Čatić, n. dj.
12. Isto.
13. Isto.
14. Isto.
15. F. Turner, *Beyond the Disciplines, Design for a New Academy*, *Pregled USIC*, Beograd, 1987.; I. Čatić, *Reinženjering kulture*, *Encyclopedia Moderna*, 17(1997)47, 76.-87.; Tehnika ⊂ Tehnologija ⊂ Kultura, *Drugi međunarodni znanstveni skup Društvo i tehnologija '95*, Građevinski fakultet, Opatija, 28.-30. lipnja 1995., 390.-399.

HRVATSKA IKAVICA

Zlatko Vince, *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.

Općenito je poznato da je Zlatko Vince (1922. – 1994.) u svom znanstvenom radu glavnu pozornost usmjerio na povijest hrvatskog

književnog jezika i da je autorom dragocjene knjige na tom području, djela *Putovima hrvatskog književnog jezika*, dosad objavljena u dva izdanja, 1978. i 1990. No i nakon prvog izdanja spomenute knjige nastavio je uporno raditi, pa su mu i planovi bili veliki, veći od mogućnosti da ih u teškim zdravstvenim prilikama ostvari. Ipak je i taj rad vrijedan i zaslužuje da ga dobro upoznamo, da nam bude lako pristupačan, a i iz prethodnog razdoblja ostalo je članaka potpuno ili djelomično neuvrštenih u rečenu knjigu. Jedna od njegovih omiljenih tema bila je ikavica i njeno mjesto u hrvatskoj jezičnoj povijesti, i teškoj i kompliciranoj za objašnjavanje. Ikavica je i važno hrvatsko nacionalno pitanje, pa je onda jamačno dobro da smo dobili knjižicu *Ikavica u hrvatskoj književnoj povijesti*. Tu se profesor Vince bavi Zadarsko-dalmatinskim jezičnokulturnim krugom, na kojem je polju stekao neprolazne zasluge, kako je čitateljima njegovih *Putova* sigurno poznato, a još je bolje znano znalcima časopisja. Ipak je istina da je pitanje ikavštine puno šire od dalmatinskog prostiranja, a to znači da su mnoga pitanja u Vincea samo dodirnuta ili su ostala neobuhvaćena novim njegovim izdanjem. Iz obuhvatne komunikacije s nezaboravnim profesorom poznato mi je njegovo svestrano zanimanje za problem, pa je, gledano u cjelini, mnogo građe tek stjecajem nesretnih prilika ostalo neuvršteno. Dakako, također važna genetskolingvistička pitanja uglavnom bi ipak ostala izvan autorova krugozora. U novoj knjizi slijedimo poznati Vinceov pristup okrenut podatcima i njihovu što sažetijem tumačenju. No naravno je da često podatci i sami po sebi puno govore i upućuju na zaključke.

Na početku knjige čitamo “Uvodne napomene” i podatke o Anti Kuzmaniću,